

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΠΕΤΣΙΝΗ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

Επιμέλεια

ΛΕΞΙΚΟ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Καχεκτική δημοκρατία, δικτατορία, μεταπολίτευση

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ

Στάθη Ε., «Πολιτική λογοκρισία, τέχνη και επικοινωνία: Το έργο της Μαρίας Καραβέλα», στο Π. Πετσίνη και Δ. Χριστόπουλος (επιμ.), *Η λογοκρισία στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ – Παράρτημα Ελλάδας 2016, σ. 97-106.

Βλ. επίσης τα λήμματα: *Δίξη της Χούντας*, Η, *Θίασος*, *Παράσταση για ένα ρολο*, Μπιενάλε της Αθήνας, *Παιδεία*

«Κατωσέντονο, Το»

(Κλεάνθης Χατζηνίκος, 1986)

ΓΙΑΝΝΗΣ ΣΤΑΘΑΤΟΣ

Μοναδική στην Ελλάδα περίπτωση καταδίκης εικαστικού καλλιτέχνη και μόνιμης κατάσχεσης έργου τέχνης είναι αυτή του ζωγράφου Κλεάνθη Χατζηνίκου. Τον Οκτώβριο του 1986, αντιδρώντας στην απόφαση του δημάρχου Λαρίσης να ακυρώσει προγραμματισμένη ατομική του έκθεση ζωγραφικής στη Δημοτική Πινακοθήκη, ο Χατζηνίκος, σε ένδειξη διαμαρτυρίας, έστησε τα επίμαχα έργα σε υπαίθρια έκθεση στο κέντρο της πόλης. Κατόπιν καταγγελίας δημοτών, η αστυνομία συνέλαβε τον καλλιτέχνη με την κατηγορία ότι «διέπραξε το έγκλημα του άρθρου 30 ν. 5060/1931 εκθέτοντας σε δρόμο της Λάρισας σε κοινή θέα πίνακες οι οποίοι απεικόνιζαν γυμνούς άνδρες και γυναίκες, ιδία μάλιστα ο ένας ερωτική προσέγγιση».

Ο καλλιτέχνης αθωώθηκε κατά πλειοψηφία από το Τριμελές Πλημμελειοδικείο Λαρίσης με το σκεπτικό ότι «ζωγραφικοί πίνακες που αναπαριστούν γυναικεία και ανδρικά γυμνά και ερωτική συνύφεση, εφόσον εκφράζουν ανθρωπινό προβληματισμό και δεν προκαλούν αισθήματα αποστροφής ή αηδίας στη μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών, δεν είναι άσεμνα». Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν ορισμένες επιμέρους παρατηρήσεις της αθωωτικής απόφασης: «Η κρίση του δικαστηρίου για το κατά πόσον οι εν λόγω πίνακες αποτελούν ή όχι έργα τέχνης πρέπει, λόγω της αυτονόητης δυσχέρειας του

θεάματος, να είναι ελαστική. Οι μαρτυρικές καταθέσεις (αστυνομικού, θεολόγων και δικασκάλου) δεν μπορούν βέβαια να βοηθήσουν [...] Έτσι το δικαστήριο, εκτιμώντας ότι για να κατασκευασθούν τα επίμαχα έργα χρειάστηκαν και τεχνική και έμπνευση και οπωσδήποτε εκφράζουν έναν ανθρωπινό προβληματισμό, καταλήγει στην κρίση ότι, και αν δεν αποτελούν [έργα] τέχνης με την έννοια ότι ανήκουν [...] ιδία στην πολιτιστική δημιουργία της ανθρωπότητας ή συμβάλλουν στην προώθηση της ανθρωπίνης γνώσης, αποτελούν σίγουρα προσπάθειες καλλιτεχνικής δημιουργίας και έκφρασης, άξιες της προστασίας που παρέχει ο νομοθέτης». Αξιόλογη επίσης ήταν και η πρόσθετη παρατήρηση των πλειοψηφούντων δικαστών ότι «οι διατυπωθείσες από τους κύριους μάρτυρες κατηγορίας –δύο θεολόγους καθηγητές και έναν δάσκαλο– αντιλήψεις περί σεμνού και ασέμνου δεν κρίνονται από το δικαστήριο σαν ανταποκρινόμενες στις περί του αυτού θέματος αντιλήψεις της μεγάλης πλειοψηφίας των πολιτών», άποψη που αποδείχθηκε σημαντικά πιο μελετημένη από αυτήν που έμελλε να αρθρώσει δύο χρόνια αργότερα ο Άρειος Πάγος.

Επωφελούμενος από το γεγονός ότι η απόφαση ελήφθη κατά πλειοψηφία, ο εισαγγελέας, άγνωστο γιατί, άσκησε έφεση. Αυτή τη φορά (1987) το Εφετείο Λαρίσης καταδίκασε τον καλλιτέχνη σε τριμήνη φυλάκιση με τριετή αναστολή και οριστική (!) κατάσχεση ενός μόνον επίμαχου έργου, του πίνακα «Το κατωσέντονο». Ο Χατζηνίκος προσέφυγε στον Άρειο Πάγο, ο οποίος το 1988 επικύρωσε την καταδικαστική απόφαση του εφετείου, βασίζοντας την απόφασή του αποκλειστικά στη θεματική του κατασχεμένου πίνακα. Η θεματική αυτή περιγράφεται ως εξής στην απόφαση: «... γυμνή γυναίκα και πίσω της γυμνός άνδρας με το μόριο του σε στύση, μπροστά στη γυναίκα υπάρχει καρδιά μαχαιρωμένη, η γυναίκα είναι έτοιμη να επικαθίσει στο πέος, το οποίο κατευθύνει

με το χέρι της προς την έδρα της, έτσι ώστε η όλη απεικόνιση να προκαλεί τη σεξουαλική περιέργεια, διέγερση και φαντασία...».

Εν συνεχεία ο Άρειος Πάγος αποφαινόταν πως «ο εν λόγω πίνακας δεν είναι έργο τέχνης κατά την έννοια του άρθρου 30, εδάφ. β του ν. 5060 και προσβάλλει κατά το κοινό αίσθημα την αιδώς των νεαρών ιδίως ατόμων κάτω των 18 ετών τα οποία συγκεντρώνονται στον παραπάνω υπαίθριο δημόσιο χώρο, προκαλώντας σε αυτά διέγερση της γενετήσιας επιθυμίας και τάση προς ενέργεια ασελών πράξεων». Από τα δύο αυτά συμπεράσματα, το πρώτο είναι πρόδηλα λάθος και το δεύτερο τουλάχιστον συζητήσιμο και, εν πάση περιπτώσει, αστήριχτο.

Εξετάζοντας πρώτα το δεύτερο επιχειρήματα, στεκόμαστε καταρχήν στο αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι ουδείς νεαρός κάτω των δεκαοκτώ ετών δεν προσήλθε να διαμαρτυρηθεί ότι προσβλήθηκε η αιδώς του ή της, ενώ μπορεί να θεωρηθεί δεδομένο ότι οι δύο θεολόγοι και ο δάσκαλος που εθίγησαν ήσαν όλοι άνω των δεκαοκτώ. Εν συνεχεία θα περίμενε κανείς πως το συμπέρασμα ότι η θέα του πίνακα θα προκαλούσε «τάση προς ενέργεια ασελών πράξεων» θα στηριζόταν είτε σε πραγματικά συμβάντα είτε τουλάχιστον σε σχετική και επιστημονικά τεκμηριωμένη έρευνα: η αστήριχτη και καθαρά προσωπική πεποίθηση του δικαστηρίου σχετικά με τη δήθεν ανεξέλεγκτη διέγερση των θεατών δεν αποτελεί ικανοποιητικό πειστήριο.

Όσον αφορά το συμπέρασμα ότι «ο εν λόγω πίνακας δεν είναι έργο τέχνης», πρόκειται για κάτι πέρα από την αρμοδιότητα οποιουδήποτε δικαστηρίου. Η ελευθερία της τέχνης στην Ελλάδα, που κατοχυρώνεται από τη διάταξη του άρθρου 16, παρ. 1, εδάφ. α του συντάγματος («Η τέχνη και η επιστήμη, η έρευνα και η διδασκαλία είναι ελεύθερες: η ανάπτυξη και η προαγωγή τους αποτελεί υποχρέωση του Κράτους»), δεν θέτει θέμα αξιολόγησης του έργου τέχνης, ούτε

και επαφίεται στο δικαστήριο να αποφασίσει εάν το φερόμενο ως έργο τέχνης είναι πράγματι τέτοιο.

Η αλήθεια είναι πως ένας τελεσίδικος ορισμός της τέχνης, πρόβλημα που απασχολεί –άκαρπα– τους κριτικούς και ιστορικούς τέχνης εδώ και αιώνες, δεν είναι εφικτός για τον νομοθέτη. Κανένας από τους ορισμούς που έχουν επιχειρηθεί δεν καλύπτει όλες τις πιθανές εκδοχές του έργου τέχνης, και κανένας δεν είναι γενικά αποδεκτός στον ευρύτερο χώρο της τέχνης – ούτε καν ο ορισμός εκείνος που έθεσε ρητορικά ο Μαροσέλ Ντισάν το 1917, εκθέτοντας ως προσωπικό του δημιούργημα ένα κοινό ουρητήριο. Ο ορισμός αυτός, σύμφωνα με τον οποίο «έργο τέχνης είναι ό,τι αυτοπροσδιορίζεται ως τέτοιο από τον δημιουργό του», είναι δυστυχώς προβληματικός νομικά, αφού, όπως σημειώνει ο Σπύρος Βλαχόπουλος, «κατ' αυτόν τον τρόπο γεννάται ο κίνδυνος υπέρμετρης επέκτασης του πεδίου εφαρμογής της διάταξης του άρθρου 16 παρ. 1 εδάφ. α του συντάγματος μέχρι του σημείου να απολέσει αυτή κάθε κανονιστικό περιεχόμενο: ο καθένας θα είναι πρόθυμος να επικαλεσθεί την καλλιτεχνική ιδιότητα του δημιουργήματός του, προκειμένου να τύχει της “αυξημένης” συνταγματικής προστασίας του ατομικού δικαιώματος της ελευθερίας της τέχνης».

Βέβαιον είναι πως κανένα δικαστήριο ούτε είναι δυνατόν να διαθέτει τα απαραίτητα προσόντα, αλλά και ούτε είναι αρμόδιο να αποφανθεί για το εάν κάτι είναι ή δεν είναι έργο τέχνης. Παράλληλα δεν καλείται να κρίνει την ποιότητα του έργου τέχνης, αφού η συνταγματική κατοχύρωση επεκτείνεται σε όλα τα αντικείμενα καλλιτεχνικής δημιουργίας ανεξαρτέτως ποιότητας. Σωστά ο Βλαχόπουλος επισημαίνει πως «η συνταγματική διάταξη δεν προστατεύει το “ποιοτικό” καλλιτεχνικό έργο, αλλά την ελευθερία της καλλιτεχνικής έκφρασης ανεξάρτητα από το αποτέλεσμά της».

Εντούτοις, παρά τους περιορισμούς αυ-

τούς και τη γενικότερη ασάφεια που περιβάλλει τον προσδιορισμό και την αξιολόγηση του έργου τέχνης, η συνταγματική κατοχύρωσή του δεν συνεπάγεται αυτόματα και την απόλυτη ελευθερία του δημιουργού να πράξει ό,τι θέλει – δικαίως θα επενέβαινε λ.χ. το κράτος για να απαγορεύσει έργο τέχνης που βασιζόταν στην κακοποίηση ζώων. Με το ίδιο σκεπτικό ενίοτε προστατεύονται, έστω και εις βάρος του δημιουργού, τα ατομικά δικαιώματα τρίτων· αυτονόητο είναι πως σε ορισμένες περιπτώσεις «η ελευθερία της τέχνης (όπως και κάθε ατομικό δικαίωμα που κατοχυρώνεται χωρίς νομοθετική επιφύλαξη) μπορεί να περιορισθεί για λόγους προστασίας άλλων έννομων αγαθών, εφόσον και αυτά τυγχάνουν συνταγματικής κατοχύρωσης».

Το σκεπτικό όμως αυτό δεν βρίσκει εφαρμογή στην περίπτωση της υπό συζήτηση απόφασης του Αρείου Πάγου, διότι ο ισχυρισμός πως το έργο «Το κατώσεντονο» «προσβάλλει κατά το κοινό αίσθημα την αιδώς των νεαρών ιδίως ατόμων», θεμελιωμένος στην αποκλειστική μαρτυρία δύο θεολόγων, ενός δασκάλου και ενός αστυνομικού, είναι καταφανώς έωλος και οπωσδήποτε αστήρικτος. Τέλος, η οριστική κατάσχεση του πίνακα από την Εισαγγελία Λαρίσης με τη δικαιολογία ότι πρόκειται περί «πειστηρίου» αποτελεί σίγουρα μια άνευ προηγουμένου παραβίαση της συνταγματικά κατοχυρωμένης αρχής της ελευθερίας της τέχνης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΠΗΓΕΣ

Τα στοιχεία για τις νομικές περιπέτειες του Κλ. Χατζηνίκου έχουν αντληθεί από τα: ΑΠ 3654/1986, με αντίθετη εισαγγελική πρόταση, και Γιαννίδης Ι., παρατηρήσεις στην Πλημμ. Λαρ. 3654/1986, στο *Ποινικά Χρονικά* ΛΣΤ· και ΑΠ 1210/1988, *Ποινικά Χρονικά* ΛΘ.

Βλαχόπουλος Σπ., «Η ελευθερία της τέχνης. Τα όρια ενός ανεπιφύλακτου ατομικού δικαιώματος», *Δικαιώματα του Ανθρώπου* 1, 1999.

«Κατάσχεται», *Τα Νέα*, 25/10/1988.

Μπότσογλου Χρ., «Άσεμνα και πορνογραφήματα», *Τα Νέα*, 3/4/1987.

Σίβυλλα, «Μικρογραφίες», *Το Βήμα*, 19/10/1986.

Βλ. επίσης τα λήμματα: «Εθνικός ύμνος», *Κρήδεμνον*, *Outlook*, *Πέφτουν οι σφαίρες σαν το χαλάζι...*, *Πουθενά*, *Stills*

Κρήδεμνον

ΜΑΝΟΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

Η έκθεση *Κρήδεμνον* αφορά 60 εικαστικούς καλλιτέχνες που εξέθεσαν το 2013 στους χώρους του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, δίπλα και σε διάλογο με τα μόνιμα εκθέματα, υπό την προστατευτική σκιά, τρόπον τινά, των αγγλών προγόνων. Η έκθεση θα φιλοξενούνταν στο μουσείο για δύο μήνες, και στο τέλος της όλα τα συμμετέχοντα έργα θα δημοπρατούνταν και το ποσό θα προσφερόταν προς ενίσχυση του ιδρύματος. Ως επιμελήτης της έκθεσης, είχα υποβάλει εγκαίρως και το σκεπτικό και τα ονόματα των συμμετεχόντων καλλιτεχνών, αλλά και φωτογραφίες των έργων, στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο και είχα αποσπάσει την πλήρη του έγκριση. Επίσης η έκθεση λειτουργούσε υπό την αιγίδα του υπουργείου Πολιτισμού και την εγκαινίασε ο ίδιος ο τότε πρωθυπουργός της χώρας Αντώνης Σαμαράς, με παρόντα τα μιά μέλη του υπουργικού συμβουλίου και τον υπουργό Πολιτισμού, που ήταν τότε ο Πάνος Παναγιωτόπουλος. Ανάμεσα όμως στην απόφαση του ΚΑΣ και στα πρωθυπουργικά εγκαινία είχε συμβεί μια σειρά ευτράπελων αλλά και κωμικοτραγικών γεγονότων, τα οποία δηλητηρίασαν όλη τη χαρά αυτής της φιλόδοξης προσπάθειας.

Αιτία των προβλημάτων και βασιική πηγή των ανατροπών που θα σας περιγράψω ήταν ο τότε αναπληρωτής διευθυντής του μουσείου Γεώργιος Κακαβάς, διακεκριμένο στέλεχος της Νέας Δημοκρατίας. Αναφέρω αυτή τη μικρή λεπτομέρεια γιατί, με την ιδιότητά του τη συγκεκριμένη, μπορούσε να

© Copyright Πηνελόπη Πετσίνη – Δημήτρης Χριστόπουλος –
Εκδόσεις Καστανιώτη Α.Ε., Αθήνα 2017

1η έκδοση: Νοέμβριος 2018

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του παρόντος έργου στο σύνολό του ή τμημάτων του με οποιονδήποτε τρόπο, καθώς και η μετάφραση ή διασκευή του ή εκμετάλλευσή του με οποιονδήποτε τρόπο αναπαραγωγής έργου λόγου ή τέχνης, σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 2121/1993 και της Διεθνούς Σύμβασης Βέρνης-Παρισιού, που κυρώθηκε με το ν. 100/1975. Επίσης απαγορεύεται η αναπαραγωγή της στοιχειοθεσίας, σελιδοποίησης, εξωφύλλου και γενικότερα της όλης αισθητικής εμφάνισης του βιβλίου, με φωτοτυπικές, ηλεκτρονικές ή οποιεσδήποτε άλλες μεθόδους, σύμφωνα με το άρθρο 51 του ν. 2121/1993.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ Α.Ε.
ΓΡΑΦΕΙΑ: Θεμιστοκλέους 104, 106 81 Αθήνα
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ: Ζαλόγγου 11, 106 78 Αθήνα
☎ 210-330.12.08 – 210-330.13.27 FAX: 210-384.24.31
e-mail: info@kastaniotis.com

www.kastaniotis.com

ISBN 978-960-03-6367-8

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: Η λογοκρισία ως κρίση νομιμοποίησης – Η ελληνική περίπτωση <i>Πηνελόπη Πετσίνη και Δημήτρης Χριστόπουλος</i>	13
---	----

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ

Η κληρονομιά του 19ου αιώνα <i>Γιάννης Α. Τασόπουλος</i>	23
Ελευθερία και λογοκρισία στον 20ό αιώνα <i>Γιάννης Α. Τασόπουλος</i>	31
Υπάρχει νομική κουλτούρα ελευθερίας της έκφρασης στην Ελλάδα; <i>Αλκμήνη Φωτιάδου</i>	41
Αντικομμουνισμός και λογοκρισία <i>Κωστής Καρπόζηλος</i>	54
Ιδεολογικές συγκρούσεις και λογοκρισία στην Αριστερά – Το παράδειγμα της <i>Επιθεώρησης Τέχνης Αιμιλία Καραλή</i>	66
Κινηματογράφος και λογοκρισία στην Ελλάδα από τα πρώιμα χρόνια έως τη μεταπολίτευση <i>Μαρία Χάλκου</i>	82
Αυτά που δεν μπορούν να δειχθούν – Λογοκρισία και εικαστικές τέχνες έως τη μεταπολίτευση <i>Πηνελόπη Πετσίνη</i>	100
«Οι φρουροί της ησυχίας». Δικτατορία, λογοτεχνία και λογοκρισία στον 20ό αιώνα – Μια συνοπτική περιδιάβαση <i>Γιάννης Παπαθεοδώρου</i> . .	119
Η μουσική λογοκρισία στην Ελλάδα – Μια πρώτη προσέγγιση <i>Γιώργος Κοκκώνης</i>	134
«Πέτρα, ψαλίδι, χαρτί». Η λογοκρισία στον Τύπο, 1922-1974 <i>Κατερίνα Δέδε</i>	146
Η λογοκρισία την περίοδο της δικτατορίας των συνταγματαρχών (1967-1974) <i>Γιάννης Γκλαβίνας</i>	157

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ
ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ: ΛΟΓΟΚΡΙΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ

Βλασφημία <i>Μιχάλης Τσαπόγας</i>	173
Περί ασέμων: «Πορνογραφία», δημόσια αιδώς και γυμνό στη μεταπολιτευτική Ελλάδα <i>Κωστής Κορνέτης</i>	182
Η λογοκρισία της ερωτικής λογοτεχνίας στην Ελλάδα <i>Λεωνίδας</i> <i>Εμπειρικός και Νίκος Σιγάλας</i>	195
Συγκροτησιακή, υποστηρικτική, παλινωδική και ενσώματη – Η λογοκρισία της ομοφυλοφιλίας στον μακρό 20ό αιώνα <i>Δημήτρης Παπανικολάου</i>	206
Λογοκρισία για «εθνικά θέματα» στην Ελλάδα <i>Δημήτρης Δημούλης</i> <i>και Δημήτρης Χριστόπουλος</i>	221
Η λογοκρισία ως εργαλείο συγκρότησης της ελληνικής εθνικής αφήγησης <i>Λάμπρος Μπαλτσιώτης</i>	236
Ρητορική μίσους, δημοκρατία και λογοκρισία <i>Ανδρέας Τάκης</i>	245
Αρχεακή πολιτική, λογοκρισία και ιστορική έρευνα στην Ελλάδα <i>Ιάσωνας Χανδρινός</i>	259
Λογοκρισία στο διαδίκτυο <i>Βασιλική Χρήστου</i>	269
Λογοκριτικά συμφραζόμενα <i>Δημήτρης Χριστόπουλος</i>	279

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ
ΣΥΜΒΑΝΤΑ

Α	
Αγία Κιουρά, Λέρος <i>Πηνελόπη Πετσίνη</i>	295
Αγιογραφίες Οι τοιχογραφίες του ιερού ναού της Παναγίας «Άξιον Εστί» <i>Κωνσταντίνος Βαφειάδης</i>	298
Άγιος Προβέζης (Δημήτρης Κολλάτος, 1980) <i>Ορσαλία-Ελένη Κασσαβέτη</i>	301
Αμφί και Κράξιμο Πολιτικός ακτιβισμός, έρωτας και κυνικό χιούμορ <i>Αλίκη Κοσσυφολόγου</i>	303
Αντί Η δίωξη για το τεύχος «Κυβέρνηση απατεώνων» (1988-1990) <i>Κώστας Καραβίδας</i>	306
Αντιρατσιστικός νόμος <i>Δημήτρης Χριστόπουλος</i>	309
Αντιφάσεις της Καινής Διαθήκης, Οι Ο Θωμάς Μάρας και οι «αντιφάσεις» μιας εποχής <i>Στάθης Παυλόπουλος</i>	311
Αξύριστα πιγούνια (Θέατρο Στοά, 2007) <i>Σπύρος Κακουριώτης</i>	314
<i>Άσμα για το σκιάχτρο της Λουσιτανίας</i> (Θέατρο Στοά, 1973) <i>Σπύρος Κακουριώτης</i>	315

Αριστοφάνης <i>Ευδοκία Δεληπέτρου</i>	317
<i>Όρνιθες</i> , 1959: Τα φτερά της λογοκρισίας <i>Ευδοκία Δεληπέτρου</i>	318
Γ	
Γελοιογραφία <i>Γιάννης Δ. Αντωνόπουλος</i>	322
Μαντάμι Αναστασία, η ψαλιδοχέρα <i>Νίκος Σαραντάκος</i>	323
Τα ματιάδια του Νάσερ και η λογοκρισία στον Μποστ <i>Νίκος Σαραντάκος</i>	326
Γενοκτονία Ποντίων Γενοκτονία, εθνοκάθαρση και (αυτο-)λογοκρισία	
<i>Κωστής Παπαϊωάννου</i>	329
« Γέροντας Παστίτσιος » <i>Στρατής Μπουρνάζος</i>	332
Γκραφίτι στο Πολυτεχνείο <i>Θανάσης Μουτσόπουλος</i>	335
Δ	
Δίκη της Χούντας, Η (Θεοδόσης Θεοδοσόπουλος, 1981)	
<i>Γιώργος Ανδρίτσος</i>	337
Ε	
« Εθνικός ύμνος » (Εύα Στεφανή, 2007) <i>Θεόφιλος Τραμπούλης</i>	338
Ελένη [Νικόλαος Γκέιτζ (Νίκος Γκατζογιάννης), 1983] <i>Μάνος Αυγερίδης</i>	341
<i>Η Αντιγόνη της Κατοχής</i> (Ελληνικό Λαϊκό Θέατρο, 1960)	
<i>Μαρία Χάλκου</i>	342
Εμμανουέλα Μια «άτακτη Γαλλιδούλα» στη συγκυρία της μεταπολίτευσης <i>Κώστας Κατσάπης</i>	345
Υπερβάλλον ζήλος <i>Κωστής Αντωνιάδης</i>	346
ΕΡΤ <i>Γιώργος Πλειός</i>	348
ΕΣΡ Η γλωσσική λογοκρισία <i>Γεράσιμος-Σοφοκλής Παπαδόπουλος</i>	352
Ζ	
Ζιγκ Ζαγκ στις νεραντζιές (Έρση Σωτηροπούλου, 1999)	
<i>Ελένη Κυραμαργιού</i>	355
Θ	
Θεοδωράκης Μίκης Η «σιωπηρή» λογοκρισία της μεταπολίτευσης	
<i>Ειρήνη Γιανναρά</i>	359
Θίασος (Θόδωρος Αγγελόπουλος, 1975) <i>Γιώργος Ανδρίτσος</i>	368
Μαρτυρίες: Ο Θίασος στη Χούντα <i>Ελένη Παγκαλιά</i>	364
<i>Μέρες του '36</i> (1972) <i>Νίκος Παναγιωτόπουλος</i>	366

I

Ισοροπία του Nash (Εθνικό Θέατρο, 2016) Σπύρος Κακουριώτης	367
<i>Η έβδομη μέρα της Δημιουργίας</i> (1956) Ευδοκία Δεληπέτρου	369
Ιστορία ΣΤ' Δημοτικού Στα νεότερα και σύγχρονα χρόνια – Εμπόλεμο έθνος, αυτάρκης επιστήμη και ιστορική συνείδηση Δημοσθένης Παπαδάτος-Αναγνωστόπουλος	373
Ιστορία του ανθρώπινου γένους (Λευτέρης Σταυριανός, 1984) Δοκιμάζοντας τα όρια της ανοχής Χάρης Αθανασιάδης	377

J

Jesus Christ Superstar Ανατρεπτική προσέγγιση των Αγίων Παθών και ιερός σκανδαλισμός την επαύριο του Πολυτεχνείου Κώστας Κατσάπης	382
--	-----

K

Καλαμάρας Δημήτρης Άννα Μοσχονά-Καλαμάρα	386
Καραβέλα Μαρία (Αντίσταση '40 -'50, 1978) Πηνελόπη Πετσίνη	392
Αίθουσα Τέχνης Αθηνών, 1971 – Δεσμός, 1985 – Σύνταγμα, 1992 Πηνελόπη Πετσίνη	396
<i>Ο άνθρωπος με το γαρύφαλλο</i> Πηνελόπη Πετσίνη	397
«Κατωσέντονο, Το» (Κλεάνθης Χατζηνίκος, 1986) Γιάννης Σταθάτος	399
Κρήδεμνον Μάνος Στεφανίδης	401

Λ

Λεξικό Μπαμπινιώτη (Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, 1998) Άκης Γαβριηλίδης	404
<i>Το κτήνος είναι και κωφόν</i> – Ένα επεισόδιο από τα Μαρασλειακά Νίκος Σαραντάκος	405
Λιάππα Φρίντα (Τα χρόνια της μεγάλης ζέσης, 1990) Το μωρό της Λιάππα Κυριάκος Αγγελάκος	409
Λιποθυμία Καραμανλή Φώτης Μηλιώνης	412

M

Μακεδονικό ζήτημα Αθηνά Σκουλαρίκη	414
Μακεδονικό ζήτημα – Δίκες Καταδίκες στο όνομα της Μακεδονίας Βασίλης Παπαστεργίου	418
«Μαζού ζεϊμπέκικο για τον Νίκο» (Διονύσης Σαββόπουλος, 1978) Άκης Γαβριηλίδης	419
Οι δύο συλλαβές που λείπουν Νίκος Σαραντάκος	421

Μαύρη Βίβλος του κομμουνισμού, Η <i>Ιάσωνας Χανδρινός</i>	423
«Μαύρο» Το κλείσιμο της ΕΡΤ <i>Νίκος Μιχαλίτσας</i>	426
Μετέωρο βήμα του πελαργού, Το (Θόδωρος Αγγελόπουλος, 1991)	
<i>Ελένη Παγκαλιά</i>	430
Μν' (Μίμης Ανδρουλάκης, 1999) <i>Κλειώ Παπαπαντολέων</i>	434
Μπιέναλε της Αθήνας Το απαγορευμένο διαφημιστικό σποτ	
<i>Αντιγόνη Παπαγεωργίου</i>	436
N	
Νησί του Μουσολίνι, Το (Σίλα Λεκέρ, 2013) <i>Τάσος Κωστόπουλος</i>	438
O	
Outlook <i>Μιχάλης Τσαπόγας</i>	442
Π	
Παιδεία (Δημήτρης Τυπάλδος, 1977) <i>Γιώργος Ανδρίτσος</i>	444
Πανούσης Τζίμης <i>Μαρία Λούκα</i>	446
Παρασκήνιο Όταν ο πολιτισμός στην ΕΡΤ κρινόταν επικίνδυνος	
<i>Μικέλα Χαρτουλάρη</i>	449
Παράσταση για ένα ρόλο (Διονύσης Γρηγοράτος, 1978) <i>Γιώργος Ανδρίτσος</i> ...	453
«Ταινία» τέχνας κατεργάζεται: Μνήμες από τα γυρίσματα της <i>Ανοιχτής επιστολής</i> τις πρώτες μέρες της Χούντας	
<i>Γιώργος Σταμπούλοπουλος</i>	454
Παρθενών Η ταινία του Κώστα Γαβρά στο νέο Μουσείο της Ακρόπολης	
<i>Χρήστος Δερμεντζόπουλος</i>	457
Πέφτουν οι σφαίρες σαν το χαλάζι και ο τραυματισμένος καλλιτέχνης	
<i>αναστενάζει</i> (Νίκος Αλευράς, 1978) <i>Δημήτρης Κεχοής</i>	461
Πλεύρης Κωνσταντίνος <i>Άννα Μαρία Δρουμπούκη</i>	465
Πουθενά (Δημήτρης Παπαϊωάννου, Εθνικό Θέατρο, 2009)	
<i>Στεριανή Τσιντζιλώνη</i>	467
P	
Ραδιοφωνία <i>Άκης Έβενης</i>	469
Ραφαηλίδης και Μαλβίνα Ο Ραφαηλίδης, η Μαλβίνα και η Ελλάδα	
που αλλάζει <i>Αλέξης Οικονομίδης</i>	473
Ρίχτερ <i>Χάιντς Άννα Μαρία Δρουμπούκη</i>	477
Ροτόντα <i>Νίκος Παναγιωτόπουλος και Πηνελόπη Πετσίνη</i>	480
Ρούσαλα (Εθνική Λυρική Σκηνή, 2009) <i>Βάλια Τσιριγώτη</i>	483

Σ

Σαμίου Δόμνα (<i>Τα Αποκριάτικα</i> , 1994) <i>Νίκος Ποταμιάνος</i>	486
<i>Σάπια και λογοκρισία στο αθηναϊκό καρναβάλι του 19ου αιώνα</i> <i>Νίκος Ποταμιάνος</i>	488
Σαρτζετάκης εναντίον Χάρου Κλυνν Μαργαρίτα Μαροκοβίτη	489
Σήμα Βάλια Τσιριγώτη	492
<i>Η δίκη του Τραμ Δημήτρης Καλοκύρης</i>	493
Stills Δημήτρης Χριστόπουλος	497
Σχολική ιστορία Χάρης Αθανασιάδης	499

Τ

Τελευταίος πειρασμός, Ο (Μάρτιν Σκορτσέζε, 1988) <i>Δημήτρης Δημούλης</i>	502
Τελευταίο τανγκό στο Παρίσι <i>Μια προβολή «νησιτίσιμη και... χωρίς</i> <i>βούτυρο» Κώστας Κατσάπης</i>	505
Τσιρώνης Κώστας <i>Αστυνομική βία και λογοκρισία των τεχνικών εικόνων</i> <i>Γιώργος Καραηλίας</i>	506
Τυποκτόνος νόμος <i>Ο ν. 1178/1981, η βιομηχανία των αγωγών, η στάση</i> <i>της δικαιοσύνης και η αναζήτηση της χαμένης ισορροπίας</i> <i>Απόστολος Τσαλαπάτης</i>	511
<i>Ο παράνομος Ριζοσπάστης</i>	513

Υ

Υπόθεση Φραντζή Πηνελόπη Πετσίνη	516
---	-----

Φ

Φιλί του Παπακαλιάτη, Το <i>Βάλια Τσιριγώτη</i>	520
Φουσίρας εναντίον Αντί <i>Κώστας Καραβίδας</i>	522
«Phylax» <i>Γιάννης Παπαθεοδώρου</i>	524

Χ

Χάντρερ Γκέρχαρντ (<i>Η ζωή του Ιησού</i> , 2002) <i>Ορσαλία-Ελένη Κασσαβέτη</i>	526
Χατζιδάκις και Αυριανή <i>Η δημαγωγική επίκληση της λογοκρισίας</i> <i>Νίκος Σαραντάκος</i>	528
1922 (<i>Νίκος Κούνδουρος</i> , 1978) <i>Μαρία Χάλκου</i>	530
Χρηστάκης Λεωνίδα <i>Η κρατική (αντι)τρομοκρατία ως λογοκριτικό</i> <i>εργαλείο Χρίστος Μάης</i>	535
<i>Παράνομη διακίνηση εντύπων Πηνελόπη Πετσίνη</i>	536
Χυτήριο <i>Corpus Christi – Η ματαίωση μιας παράστασης</i> <i>Στρατής Μπουρνάζος</i>	539

ΛΕΞΙΚΟ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΚΑΧΕΚΤΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ,
ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ,
ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΠΕΤΣΙΝΗ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ